

Het geheim tussen oud en jong

Interview met Charles de Jongh

In 1997 startte Charles de Jongh in Olen, ten oosten van Antwerpen, een verzorgingshuis voor senioren waar 'open' het sleutelwoord is. Geen getto dus voor ouderen, maar een vrijplaats voor alle levensfasen. Oud en jong werken er samen, tot in de organisatie toe. Er wordt gelezen en voorgelezen, mensen kunnen schilderen, euritmie doen, zingen, bloemenschikken, pottenbakken, weven en spinnen. Er zijn mensen die als bewoner in de tuin werken of in de keuken. In Huize De Sterrewijzer is oud zijn geen eindstation. Eerder een mogelijkheid om een vollediger mens te worden. Wat dreef Charles de Jongh tot dit initiatief?

Nard Besseling

De ochtend na het gesprek met Charles De Jongh word ik in de restaurantzaal van Huize De Sterrewijzer verwacht. Het is een kleine zaal voor een restaurant, maar de tafels zijn keurig gedekt met linnen. En iedereen wordt aan tafel bediend. Ik word naar mijn plaats gebracht door een van de vele vrijwillige medewerkers van De Sterrewijzer. Ik heb goed gezelschap van een oude dame. Ze zit vlak naast me en is een beetje hardhorend. Ze wil graag weten waar ik vandaan kom en wat ik doe. Ik vertel dat ik uit Nederland kom en de vorige avond een gesprek heb gehad met Charles De Jongh. Het wordt voor kennisgeving aangenomen. Ze vraagt me wat ik van het weer denk: 'Zal 't zonneke nog kome? 't Is mooi, hè.' Maar het ziet er bewolkt uit en eerlijk gezegd twijfel ik aan een mooie dag. Ik antwoord iets in de zin dat het mooi is, maar of de zon nog komt...? Ze eet rustig haar twee boterhammen op en vertelt dat ze uit Tielen komt, een plaatsje in de buurt. 'De tijd sta nie stil, hè', laat ze zich tijdens ons gesprekje een paar keer ontvallen. Nee, de tijd staat niet stil. Dat besef je maar al te goed als je deze oudjes om je heen ziet. Maar tegelijkertijd lijkt er ook iets gekks aan de hand met de tijd in De Sterrewijzer. Alsof die af en toe wél stilstaat. Alsof de tijd, die ons telkens het besef van onze vergankelijkheid inprent, hier een andere rol krijgt. Wat je zo vaak ziet, dat de hulpeloosheid van ouderen, het morsen en gevoerd moeten worden het beeld van een verzorgingstehuis bepalen, en waarbij de vergankelijkheid dus haar stempel drukt op de werkelijkheid, dat zie ik niet in De Sterrewijzer. Er is ruimte voor elkaar, respect, ook al kun je lichamelijk de dingen niet meer goed. De tijd staat er misschien niet stil, maar is zeker niet het enige wat telt.

Ook tijdens het gesprek met Charles De Jongh had niet de vergankelijkheid het hoogste woord. Charles heet niet alleen De Jongh, hij is het ook. 41 jaar pas telt de directeur van De Sterrewijzer en zijn hele leven is hij al bezig met de verwezenlijking van zijn idealen, zoals het oprichten van een steinerschool, het inaugureren van groene industrie en een rusthuis voor ouderen, waar het oud zijn geen eindstation is, maar een weg naar vollediger mens worden. Charles De Jongh is dan wel jong, maar is ook iemand met veel ervaring. Het thema van jong en oud zijn is haast een deel van zijn wezen, zo lijkt het. Niet verwonderlijk dus dat ik hem in ons gesprek nadrukkelijk uithoor over zijn visie op jong en oud zijn. Al snel blijkt dat zijn biografie direct te maken heeft met dit thema van de generaties.

Bijna dood

'Het was in de winter '68-'69 dat mijn vader een longaandoening had die niet goed werd verzorgd. Op een gegeven moment is hij naar de kliniek in Antwerpen gebracht en kwam hij op de afdeling hopeloze gevallen: de sterfzaal. Hij ligt daar tussen tientallen stervenden. Op zich al een hallucinante ervaring om daar uur na uur, dag na dag tussen stervende mensen te liggen en te beseffen: waar is de zorg hier? In het beste geval werd

er ververst en te eten gegeven, in het andere geval komt men binnen om de lijken af te voeren: negen mensen in een week tijd heeft mijn vader er zien gaan. En zo beleefde hij een enorme verontwaardiging over wat daar eigenlijk gebeurde: wij als zogenaamde topcultuur, hoe gaan wij met oude mensen om?

Op 3 januari komt mijn vader aan de grens van de dood, hij heeft een bijna-dood-ervaring waarin hij een wezen ziet dat hem de impuls geeft aan deze problematiek iets te doen.

Mijn vader wordt tegen alle verwachting in weer de oude, of de nieuwe, want er vindt een omkering plaats en hij neemt de impuls op om iets te doen aan de vragen omtrent de zorg voor ouderen en hij zoekt de mensen bij elkaar om een initiatief voor een verzorgingstehuis te nemen.

Op 6 januari 1974 zou bij de Gemeinschaftsbank in Duitsland een contract worden ondertekend naar aanleiding van de plannen die hij met een werkgroep ontwikkelde, maar drie dagen ervoor, op 3 januari, dus precies vijf jaar na zijn bijna-dood-ervaring, zijn we met het gezin aan het wandelen en willen we een rivierhelling beklimmen. De laatste 10 meter kan niemand meer verder, en mijn vader zegt: "Dan moet de oude bok het maar weer doen." Even later valt hij op zijn kant, krijgt een hartaderbreuk en het is gedaan. 42 jaar. We moesten hem tegenhouden dat hij niet naar beneden zou storten. Niemand van de initiatiefnemers neemt de fakkel over, en eigenlijk stopt het project.

Ik geloof dat het in die periode van mijn vaders ziekte was dat ik ook een bijna-dood-ervaring had. Ik was misschien 7, 8 of nog 6, maar het was alleszins een moment dat onze ouders niet voor ons konden zorgen. We doen een achtervolgingsspelletje, ik glijd uit, val met mijn hoofd tegen de rand van het zwembad, ik rol erin en verdrink eigenlijk. Op dat moment heb ik een ervaring van een prachtige harmonie, met muziek en kleur, en als ik mijn lens probeer scherp te stellen om te zien wie er op me staat te wachten, kom ik terug bij bewustzijn.

Ik heb in die tijd, misschien was ik 9, ook een droom waarin ik mezelf zie als levend in het Stenen Tijdperk. Ik bevind me in een grot en er komen twee mensen op me af die het niet goed met me voor hebben. En het loopt dan ook niet goed af. Ik word vermoord. Het was een heel realistische droom en ik dacht dat dit het einde was. Maar ik merk dat ik er even later gewoon boven hang en ik zie dat die twee geweldenaars mijn lichaam wegsleuren. En ik denk: potjandorie, ik ben mijn lijf niet. Dat is een heel duidelijke ervaring die ik als realiteit heb ervaren en die ongetwijfeld in mijn ziel zo heeft gewerkt dat het voor mij vanzelfsprekend werd dat er meer is dan het tastbare.

Ongeveer in dezelfde tijd hoorde ik op de steinerschool een verhaal uit de Indische tijd.

Een man en een vrouw voelen veel liefde voor elkaar, maar op een gegeven moment komt de Dood die man halen. De vrouw legt zich daar echter niet bij neer. "Dit kan gewoon niet, ik houd zo veel van mijn man." Ze klopt driemaal bij de Dood aan en het lukt haar die man uit de handen van de Dood terug te halen. Dat was voor mij zo'n gelukservaring, dat het mogelijk was de dood te overwinnen, dat ik ook nog goed weet met hoeveel liefde ik toen die vrouw getekend heb. Het is de eerste keer dat ik als kind een vrouw met borsten heb durven te tekenen, in profiel dan toch. Ik werd als het ware verliefd op die persoon, omdat het iemand was die de dood kon overwinnen. Dat was ergens een enorme geruststelling. Dat er een weg was om uit de handen van de dood te geraken. Heden heb ik het enkel nog moeilijk met de dood als ze niet tegelijk hoger leven mogelijk maakt. Maar op het moment dat ik als kind die weg uit de dood als wereldwaarheid ervaar, is er geen echte angst meer. Natuurlijk, als mijn vader later op die helling sterft, kom ik wel kort in een soort shocktoestand, maar het besef dat hij er nog is, dat hij blijft, dat was voor ons heel vanzelfsprekend. Dat besef ging eigenlijk zo ver dat bij de uitvaartplechtigheid de priester van De Christengemeenschap zich vergist als hij de naam van de gestorvene uitspreekt, en mijn naam noemt. Mijn vader lag ook thuis opgebaard, en ik heb als 12-jarige urenlang alleen bij hem gewaakt.'

Het leven na de dood en een spirituele wereld waren voor jouw ouders een realiteit?

'Ja, vooral mijn vader heeft me zo tussen mijn zevende en mijn twaalfde enorm veel spirituele substantie meegegeven. Er kwamen veel antwoorden op vragen die we soms wel

en soms niet letterlijk vroegen. Hij sprak heel concreet over bijvoorbeeld elementenwezens, of hij liet zien hoe hij een zieke kat genas door er met zijn handen over te strijken. Maar na zijn dood is in het gezin die vanzelfsprekende stroom van spiritualiteit eigenlijk wat weggevallen. Je denkt dat iedereen helderziende vermogens heeft, omdat je vader erover beschikt, maar dat is natuurlijk niet zo. Dus je wordt een beetje afgesneden van dat spirituele. Het ging thuis ook niet gemakkelijk, er was niet genoeg geld, er moest eigenlijk veel aan het huis gebeuren en als oudste zoon voel je die druk, maar ik kon, als vijftienjarige, de problemen natuurlijk niet oplossen. Zo moesten we in twee jaar tijd vijf keer verhuizen. Ik hield het vol door me op mijn schoolwerk te storten, te proberen dat zo goed mogelijk te doen, zo veel mogelijk spirituele substantie op te nemen.'

Stroomversnelling

Charles was 19 toen zijn zus hem vroeg het initiatief voor een verzorgingstehuis van hun vader weer op te pakken. Die vraag beleefde hij wel als een terechte, alleen, het was nog te vroeg. Een paar jaar later, Charles is 22, gaat hij er wel op in.

'Thuis hadden we het dus arm, en ik wilde niet zelf met mijn gezin in de vicieuze cirkel van de ene huurwoning na de andere terecht komen. Ook had ik gezien hoe idealistische leraren de steinerschool binnenkwamen en nog jarenlang een spaanplaatvloer in de living hadden, en hun huwelijk kapot ging. Ik dacht: dat wil ik mijn gezin niet aandoen. We hebben toen voor weinig geld een krotje opgekocht en de eerste paar jaren dat ik het ideaal van De Sterrewijzer ontwikkelde heb ik de meeste vrije tijd besteed aan het renoveren van onze woning. Ik vond dat ik pas vrij zou zijn voor dit ideaal als eerst ons gezin een eigen plek zou hebben.

Na zeven jaar was het zover. Ik heb het plan voor De Sterrewijzer letterlijk voor me neergelegd, en na drie dagen kon ik zeggen: natuurlijk ga ik dat doen. Dat had niets meer te maken met iets in mijn genen, een automatisch oppakken van het plan van mijn vader, maar was een volledig vrij besluit, van mij uit.

Maar als ik dan kijk naar de verschillende cruciale punten in het realisatieproces, dan merk ik dat het eerste gedeelte van mijn verhaal, over mijn vader en zijn bijna-dood-ervaring, eigenlijk een onmisbaar fundament legt in elk gesprek erover met betreffende sleutelfiguren. Ik ben ervan overtuigd dat hij op spiritueel vlak het fundament heeft gelegd, hoewel hij op papier zelfs niet eens een blauwdruk had. Toch was er een spiritueel fundament ingebrand, en dat heeft voor mij telkens deuren geopend, ook als ik op ministeries mijn verhaal vertelde. Ik besepte namelijk dat er in heel België geen initiatief was als het onze dat niet óf aan de katholieke, óf aan de openbare zuil vast hing, en dat ik toch zonder lobbygroep door die stalen plaat van de regelgeving heen kwam. En dat heeft met dat fundament te maken, met dat verhaal. Ik kon er ook als 22-jarige aan beginnen als gevolg van het feit dat mijn vader dat fundament had gelegd en omdat ik enorm veel substantie heb meegekregen, waardoor ik niet pas op mijn veertigste tot de vaststelling kwam van wat ik eigenlijk zou willen doen in het leven, maar al op mijn tweeëntwintigste. Ik heb inderdaad achttien jaar jeugdkracht nodig gehad om dit initiatief door een stalen plaat van weerstanden heen te branden. Een beeld van dit brandingsproces, dat er twee generaties nodig zijn om door die staalplaat heen te kunnen branden, kreeg ik naar aanleiding van de volgende gebeurtenis. Op mijn achttiende ben ik samen met mijn broer als scout in de Ardennen op een rivier met een waterval. We willen die op vloten passeren, maar beseffen dat mijn vierkante vlot en het driehoekige van mijn broer er alleen niet door zullen komen. Het plan wordt dan de vloten samen te binden, en een scharnierpunt aan te brengen. Het vlot van mijn broer gaat voorop, komt met de puntige voorkant op het diepste punt en wordt door ons vlot dat erachter hangt naar boven gedrukt. Daardoor is het op zijn beurt in staat ons vlot door de barrage heen te trekken. Het Sterrewijzerproject komt zelf ook in een stroomversnelling na mijn vrije besluit me er mee in te laten. Op een gegeven moment zit ik te praten met iemand van het ministerie en die vraagt me: "Mijnheer De Jongh, past het niet beter in uw filosofie, als u niet alleen subsidie voor twintig serviceflats aanvraagt, maar ook bedden voor rustoordbewoners en enkele voor demente bejaarden?" Ik antwoord dat ik het niet heb gewaagd het te vragen

om niet te gulzig over te komen. Waarop hij zegt: "Dan vraag ik het u, wilt u het doen?" Ik zeg hem: "Ik probeer nu niet te huppelen." Dan gaan we een traject in dat ook nog eens zes jaar duurt, dat begint met het zoeken naar een locatie. Ik had maar anderhalve maand om die nieuwe aanvraag in te dienen. Veel te kort. Tien dagen voor indiening heb ik niet eens grond, ik had niks. De druk is niet meer te houden, ik stap op een zondag in mijn auto en rijd naar Olen. Daar krijg ik een enorme stroom ingevingen, die heel belangrijk zijn voor de verdere inhoud van het plan, moet mijn auto aan de kant zetten, maar vind in die omgeving wél de grond, en kan dan het dossier indienen. De minister moet vervolgens tekenen, maar ramp bij ramp valt dat najaar de regering. Ik hoor dat de lopende dossiers nog worden afgehandeld, waaronder het mijne. Ik bel midden december op hoe het ervoor staat: nog niet getekend. De laatste echte werkdag, vrijdag 3 januari 1992, krijg ik om half vier, ze werken tot vier uur, te horen dat de minister juist heeft getekend. 3 januari, de sterfdag van mijn vader, en de dag van zijn bijna-dood-ervaring. Op dat moment zie ik een stalen plaat voor me en dat het gelukt is daar een gat door te branden. En denk: dat hebben we niet alleen voor De Sterrewijzer gemaakt, van dit gat moeten ook andere projecten gebruik kunnen maken.

Ik beleef dat hele proces dat mijn vader begon met de mensen om hem heen en dat ik met anderen verder bracht tot we door die stalen plaat heen kwamen, als het proces van een tandem. Het begrip generatie krijgt dan een heel andere inhoud. Niet iets wat een scheiding veroorzaakt, hoewel mijn vader naar zijn aard een vurig en rebels iemand kon zijn. Hij was iemand die zich verzette tegen alles wat met kastes en hiërarchieën te maken had. Ik herinner me eens een verjaardagsfeest, met muziek, en veel gasten van allerlei pluimage. Dat kon mijn moeder goed organiseren. Er was ook een majoor uit het leger bij, in driedelig kostuum. Het gesprek gaat behoorlijk in filosofische richting en die majoor beweert dat het niveau van een mens zich ook in het uiterlijke toont, zoals in kleding. Dat was tegen het zere been van mijn vader. Wat doet die kerel? Die gaat naar de slaapkamer, kleedt zich uit tot in zijn poedelnakie, doet daar een schapenvel over, komt terug en zet dan het gesprek met die majoor verder. Die man is knalrood en geschokt, maar de discussie over de moeilijkste filosofische vragen wordt in schapenvel voortgezet. Hij was dus een beetje een rebel. Dat vond ik prachtig, daartegen hoefde ik me niet te verzetten. Maar een misschien wel veelbetekenend feit is dat ik hem niet in mijn puberteit heb meegemaakt, hij stierf immers toen ik dertien was. Die eventuele confrontatie of verwijdering is er dus nooit gekomen. Maar ik weet nog wel dat mijn vader eens tegen mijn moeder zei: "Met die jongen, daar ga ik nog mijne peren mee zien." En mijn moeder keek ernaar uit dat ik snel groter zou worden om bepaalde dingen niet meer te hoeven incasseren. Maar dat is dus stopgezet.'

Herkennen en erkennen

Het bijeenbrengen van verschillende generaties, dat misschien wel samengevat het achterliggende ideaal van De Sterrewijzer is, heeft nog een andere inspiratiebron voor Charles. Als leraar, wat hij inmiddels was geworden, hoort hij tijdens een lerarendag in Brugge in 1989 Walter Liebendorfer tijdens een voordracht zeggen dat er sinds 1961 een religie-aansluitingzoekende generatie wordt geboren.

'Die zielen komen om de verhardingstendensen in onze maatschappij om te buigen naar een wederaansluiting met het spirituele. In 1961 begon dat te druppelen, maar nu is het aan het regenen, aldus Liebendorfer in 1989. En hij zei ook: het is een sterkere generatie dan die van mei '68, alleen is het geen barricadegeneratie, deze mensen moeten herkend en erkend worden, ze moeten een landingsbaan krijgen. Als dat niet gebeurt, dan zullen ze na een paar pogingen gewoon de stroom van de maatschappij volgen. En is het weg. Niet lang daarna ben ik bij een bijeenkomst op Land en Bosch (conferentieoord van De Christengemeenschap, red.) met onder andere Erwin van Asbeck over de oudere mens. Daar werd de vraag gesteld waarom er nu voor het eerst in de geschiedenis zoveel oudere mensen zijn. Die vraag hield me bezig en ik kwam op de gedachte dat als een ouder mens op een serieuze manier oud kan worden, met andere woorden de uiterlijke achteruitgang

weet om te buigen in innerlijke groei, dat die dan op hogere leeftijd een zonneke is en bij uitstek een mens die zo'n jong mens kan herkennen en erkennen. Want er is minstens één ander mens nodig die maakt dat iemand zijn vleugels durft te ontvouwen. Ik ben hier daarom zo van overtuigd omdat ik het zelf heb mogen meemaken. Erwin van Asbeck is zeven jaar aan één stuk de enige geweest die door dik en dun en bij alle hindernissen die ik tegenkwam zei: "Waar jij aan werkt, dat moet er komen." En herkenning en erkenning speelt in de praktijk van De Sterrewijzer een belangrijke rol. We proberen om oudere mensen zo goed mogelijk richting zonneke te laten ontwikkelen. En tegelijkertijd stellen we vast dat wat daar ontstaat niet voor diegene alleen is, maar voor de hele maatschappij van belang kan worden. Want dan komen levensvruchten en levenswijsheid in het bewustzijn die mensen kunnen inzetten om iets bij jongere mensen te herkennen en erkennen, en tevens om zich bewust te worden van hun eigen thema's. En wat gebeurt er dan? Dan kunnen die mensen (nog) op tijd aan hun (niet vervulde) levensprojecten beginnen. Want wat is het grootste drama dat je als mens kunt tegenkomen? Dat we op ons sterfbed tot de vaststelling komen dat we vergeten zijn te doen waarvoor we eigenlijk gekomen waren. Zijn we in die levensfase onze eigen thema's niet vergeten, dan wordt er dood overwonnen, omdat, wanneer we ons dan op een hoger ideaal kunnen richten, sowieso onze zielendood niet zal plaatsvinden.'

Zonnekes

'Godfried Bomans schreef eens: vroeger was oud worden belangrijk, want dan was je iemand die er bijna was, nu is oud worden onbelangrijk, want je bent er bijna geweest. Vroeger was je vanzelfsprekend wijs als je oud was, nu is de enige zekerheid dat we dood gaan. Ons ideaal is vaak heel materialistisch, een goede baan, een auto, of een tweede, een huis en we willen uiteindelijk dat ons lichaam voort blijft leven zoals het in onze krachtigste jaren is. Daarmee identificeren mensen zich eigenlijk met hun lichaam. En dan takelt op een gegeven moment niet alleen het lichaam af, maar ook de ziel, want die wordt geïdentificeerd met die buitenkant. Er wordt twee keer gestorven. Maar er zijn ook mensen die proberen om elke stap die ze fysiek achteruitgaan om te buigen in innerlijke groei. Dat zijn de zonnekes. Er zijn er alleen zo weinig van te vinden. Waarom? Ten eerste geeft onze maatschappij 95% van haar reclamemiljarden aan de jongere generatie uit, zodat jij als oudere telkens voelt: hier hoor ik niet meer bij. Ten tweede geldt wat Steiner ooit zei dat we in deze tijd, als we onze ontwikkeling niet zelf ter hand nemen, geen hogere ontwikkelingsleeftijd bereiken dan 27 jaar. Vroeger was het: hoe ouder, hoe wijzer, de terugval aan levenskrachten werd omgezet in wijsheid waarmee een jonge generatie de weg werd gewezen, maar nu blijven we "jong" van ziel, we mogen en moeten onze ontwikkeling zelf ter hand nemen, anders blijven we 27 jaar. En hoe verschillend die zonnekes ook zijn, één ding hebben ze gemeen: ze zijn altijd met iets bezig, ze zijn altijd in ontwikkeling. Wat wij in De Sterrewijzer aanbieden is een bedding om dit ontwikkelingsproces "mogelijk" te maken.'

Artikel uit: **Motief, maandblad voor antroposofie** - nr. 57, november 2002

© Antroposofische Vereniging in Nederland

www.antroposofie.nl